

БОЛОНСЬКА СИСТЕМА: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІBOLOGNA SYSTEM: PROSPECTS OF DEVELOPMENT
IN THE GLOBALIZED WORLD

Стаття присвячена дослідженню перспектив розвитку Болонського процесу в умовах глобалізованого світу та нових викликів, які, з одного боку, підсилюють значення єдиного європейського простору вищої освіти, а з другого, зважаючи на пандемію Ковід-19 та війну на території Європи, ускладнюють її втілення. В багатьох закладах вищої освіти України і сьогодні використовують елементи Болонської системи, як, наприклад, триступенева система вищої освіти у Львівській політехніці (бакалаврат, магістратура, докторантські студії), яка дає можливість здійснити мобільність випускників та студентів у межах Європейського Союзу. Світ у 2020 році, коли Болонська система прийняла новий план розвитку, був зовсім іншим, ніж у 1999, і це було у ньому відображено, особливо на рівні систем Європейської вищої освіти для їхньої подальшої співпраці. Це було особливо необхідним у розпалі пандемії Ковід-19, реальності, що змінила усю «нормальну» поведінку на рівні індивідуальному та груповому, організацій та країн. Але поточна криза також показала унікальну можливість підкреслити важливість науки, а також раціональну політику та співпрацю. Болонська система почала нове десятиріччя в точці безпрецедентного виклику. Це час, коли в людей та урядів виникає запитання куди рухатись, як планувати цей рух та навіть чи взагалі є здатність рухатись. Але які б не були успіхи та помилки європейського простору вищої освіти, він забезпечує можливість спільного розвитку до нових горизонтів науки та освіти. Болонський процес є силою, що уможливіє розвиток спільного розуміння цілей системи вищої освіти та просування до їхнього здійснення. Вивчення цілей Болонського процесу на десятиріччя з 2020 року допоможе зрозуміти, яким чином і які позитивні риси її можна використати в системі вищої освіти України, яка поступово входить у систему освіти Європейського Союзу, незважаючи на тимчасові труднощі та перешкоди.

Ключові слова: Болонський процес, європейський простір вищої освіти, діджиталіза-

ція, міжнародна співпраця, інтернаціоналізація, пандемія.

The paper is devoted to the investigation of prospects of the development of Bologna Process in the globalized world and new challenges, which, on the one hand, reinforces the influence of united European Higher Education Area (EHEA), and, on the other hand, taking into account the COVID19 pandemic and the war on the European territory, make its implementation more difficult. In many tertiary educational establishments of Ukraine, the elements of Bologna system are used even nowadays, for example, three-level system at Lviv Polytechnic (Bachelor's, Master's and PhD courses), which enables the opportunity of students' and graduates' mobility within the European Unity. The world in 2020, when Bologna System accepted a new plan of development, was different from that in 1999, and it was reflected in the plan particularly at the level of the European systems of higher education for their further cooperation. It was especially necessary at the height of the COVID19 pandemic, a reality, which changed all normal being at the individual and group level and at the level of establishments and countries. At the same time, current crisis showed the unique possibility to highlight the importance of science, as well as rational policy and cooperation. Bologna system began a new decade in the point of unprecedented crisis. It is a time for questions where to move, how to plan the motion. Besides all successes and failures of EHEA, it provides the opportunity of joint development to new horizons of science and education. The Bologna process is a force providing the development of the aims of higher education and movement to their implementation. The study of its goals for the decade from 2020 will help understand how and what it is possible to use in the system of higher education of Ukraine, which step-by-step comes to the European system of education, in spite of temporary difficulties and obstacles.

Key words: Bologna Process, European Higher Educational Area, digitalization, international cooperation, internationalization, pandemic.

УДК 378+37.014.25
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.5>

Фучила О.М.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді. Болонський процес розпочався в 1999 р. після прийняття Болонської Декларації, підписаної міністрами освіти 29 європейських країн, який створив Європейський простір вищої освіти (ЄПВО). Звичайно, найважливішим принципом Болонського процесу є втілення академічних цінностей (автономія, академічна свобода, рівність та інтегрованість), що стали ключовими за минулі 20 років, будучи важливими умовами для створення атмосфери довіри та надійності. Саме необхідність розповсюдження цих цінностей у Європейському союзі спричинила появу такого

інструменту, як мобільність, та її складову – інтернаціоналізацію [1].

Але за час існування Болонського процесу, незважаючи на численні документи, прийняті та узгоджені країнами – учасниками, деякі аспекти прийнятих рішень та положень не були виконані через різні причини та обставини, що виникали в різних країнах в процесі їхнього історичного розвитку. У 2019 році ситуація погіршилася через пандемію Ковід-19, а в сучасній Україні, яка брала участь у деяких програмах Болонського процесу, і через війну. Але Болонський процес намагається врахувати виклики сьогодення та

укладає плани на майбутнє із врахуванням цих проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз існуючої ситуації щодо перспектив розвитку, визначених в документах Болонського процесу на сучасному етапі та дослідження імплементації різних аспектів Болонського процесу в освітній процес ЗВО проводять численні зарубіжні організації, зокрема, Європейська асоціація університетів, Європейська виконавча агенція з питань освіти та культури, та науковці Е. Бееркенс, Дж. Ван Брюгген, Д. Ф. Вестерхайден, Г. Вітхауз, Дж. Гуйсман, Б. Кеєм, А. Коттман, Г. Коноле, Л. Кремоніні, Б. Нкуйубватсі, І. Пуні, А. Сарсок, А.-Х. Тангаузер, Г. Шмідт, Дж. П. Шееле, Й. Яґчі тощо, а також українські науковці М. Вачевський, О. Закусило, А. Ільченк, С. Шейко, В. Мадзігон тощо. Для успішного і повноцінного втілення принципів Болонського процесу в українських закладах вищої освіти потрібно ретельно вивчити та проаналізувати сучасні тенденції його розвитку.

Мета статті. Дослідити плани розвитку Болонського процесу на наступне десятиріччя та проаналізувати напрямки, які могла б використати система освіти України.

Виклад основного матеріалу. Різницю між «старими» та «новими» проблемами ЕПВО не завжди можна визначити. Від початків Болонського процесу існувало розуміння, що співпраця має будуватись на спільних фундаментальних цінностях. Тобто, нічого нового немає у понятті фундаментальних цінностей. Однак, новітня історія вміщає ці поняття у новий контекст. Науковці та викладачі ЗВО, працюючи в університетах, системах охорони здоров'я, фармацевтичних компаніях та інших організаціях, відіграють ключову роль у відповіді на виклики, створені пандемією Ковід19. Щоб робити це ефективно, умови їхньої праці, включаючи соціальну ціннісну базу, мають бути захищеними та забезпечувати їм необхідну підтримку.

Звичайно, пандемія не є єдиним каталізатором широкої дискусії щодо захисту та підтримки академічних цінностей. В останні роки, випадки, що при них доповідали зацікавлені організації, а також міжнародні мережеві організації, такі як Обсерваторія Великої Хартії університетів або «Науковці під загрозою» (організації, місією яких є підтримка та підсилення академічної свободи та інституційної автономії) вказували, що зростає кількість випадків, які ілюструють погляд, що цінності справді є спільними. Єреванське Комюніке зобов'язало міністрів «підтримувати та захищати студентів та персонал у їхньому прагненні використовувати їхнє право на академічну свободу та запевняти їхнє представництво як повноправних партнерів в управлінні автономними закладами вищої освіти» [4, с.8]. Надалі це положення

було підсилене у Паризькому Комюніке, в якому міністри зобов'язалися підтримувати та сприяти втіленню фундаментальних цінностей у ЕПВО: «Академічна свобода та інтеграція, інституційна автономія, участь студентів та персоналу в управлінні вищою освітою та публічна відповідальність за вищу освіту формують основу ЕПВО. Усвідомлення цих фундаментальних цінностей стало викликом в останні роки в деяких країнах, тому ми приймаємо тверде рішення підтримувати та захищати їх в усьому ЕПВО через інтенсифікацію політичного діалогу та співпраці» [7, с.4].

Створення сталого майбутнього є спільним глобальним викликом людства, з яким стикаємося всі ми. Це не абстрактний пункт порядку денного, але конкретна реальність, яку не можна ігнорувати. Заклади вищої освіти можуть бути основою позитивних соціальних змін, та зміни мають відбутися всередині самих ЗВО. Завдання сталого розвитку вимагають відгуку та дії в кожному ЗВО – від того як вони організовані та як фінансуються, через зміст та методи навчання та наукових досліджень та до їхньої заангажованості у суспільне життя.

Вища освіта відіграє ключову роль у пом'якшенні впливу кліматичних змін та залежних від них міграційних процесів через дослідження, інновації, освіту та заангажованість. Заклади вищої освіти повинні об'єднатися із місцевими спільнотами для підготовки адаптації до змін клімату. Навчальні програми для студентів також мають бути адаптовані, щоб відповідати важливості проблеми. ЗВО повинні також розповсюджувати знання про кліматичні проблеми, отримані внаслідок досліджень, та заохочувати до обмірковування та обговорення того, як ми житимемо та працюватимемо у майбутньому. Сталий розвиток не може бути відокремлений від соціального та економічного відновлення [2].

Пандемія, а слідом за нею і війна, створила і створить глобальні економічні проблеми та вплине на різні групи суспільства по-різному. Люди створили світ, в якому нерівність зробила певні верстви населення більш вразливими на такі економічні виклики. Поточна криза дає можливість подивитись на причини цього явища під іншим кутом та змінити напрямок розвитку. Оскільки ЗВО мають привілей створення знань, вони можуть продовжувати створювати стале майбутнє. Болонський процес також має створювати можливості для розвитку та обміну ідей та практики. Оскільки його асоціюють із структурами отримання ступенів та запевнення якості освіти, за майбутнє десятиріччя воно має стати платформою для сталої вищої освіти. Це означає інтегрування ідей сталого розвитку в усі дисципліни на усіх рівнях та створення середовища, що підтримує зелені кампуси, зелену мобільність, партнерство у сталому розвитку та мережі кооперації.

Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) має надзвичайно великий потенціал щодо інновацій – зокрема, якщо він продовжує бути відкритим та інклюзивним простором. Взаємозв'язок між університетами є необхідним щоб відповідати майбутнім викликам, та локальним і національним інтересам будуть краще служити автономні вищі освітні заклади що мають потужність працювати поза національними границями [3]. Студентам також потрібно використовувати переваги можливостей, щоб отримувати користь від зв'язків із іншими культурами та іншими організаціями. Щоб це трапилось, заклади вищої освіти будуть все більше потребувати працювати разом з широким діапазоном інституційних та соціальних партнерів, бути відкритими та прозорими в усіх аспектах їхньої діяльності. Альянси європейських університетів, поєднуючи цілі добробуту та соціальної інклюзії, є ініціаторами досягнення таких новітніх форм злиття та співпраці між організаціями [8].

Ми живемо в світі швидко-змінних цифрових технологій. Як науковці, так і соціальні коментатори, передбачають величезний вплив штучного розуму, великих баз даних, інтернету речей та інших технологій. Громадяни потребують нових навичок та компетентностей, щоб жити та працювати у цифровому світі. Робота із широким діапазоном джерел он-лайн інформації та інструментів змінює культуру праці та практики, а також людські стосунки. Заклади вищої освіти є частиною цього явища і також охоплюються цифровими змінами. Паризьке комюніке передбачає вплив цих розробок: «Діджиталізація відіграє роль в усіх сферах суспільства, та ми визнаємо її потенціал щодо того, яким чином здійснюється вища освіта та як люди навчаються на різних етапах їхнього життя. Ми закликаємо наші ЗВО до підготовки їхніх студентів та підтримки їхніх викладачів у їхній творчій діяльності в діджиталізованому середовищі» [7, с. 5].

У період пандемії Ковід19 стався стрімкий прогрес у переході до цифрового навчання та викладання. У цій сфері напевно є багато висновків, які потрібно зробити з досвіду двох минулих років, але зрозуміло, що було зроблено великий крок вперед, і навіть якщо повернення до нормального життя можливий, використання цифрових технологій буде, без сумніву, продовжуватись та посилюватись. Стрімкий прогрес у використанні цифрових технологій, спричинений поточною ситуацією, піде на спад, але з'являться питання вибору та культурної адаптації, наприклад, якою буде роль цифрових технологій в майбутньому. Як повинно навчання та викладання залежати від цифрових технологій? Як цифрові технології підтримуватимуть цілі та політику вищої освіти? Одним з очевидних аспектів цієї реальності, що змінюється, стало розуміння того, що

діджиталізація сама по собі не може розв'язати проблему нерівності [10].

Звичайно, обмежений доступ до технологій стримував навчання людей із різних соціальних груп, в тому числі – спільнот із обмеженими можливостями як в містах, так і в сільських ізольованих регіонах, що найбільше постраждали від пандемії. Стрімкий перехід до он-лайн навчання збільшив усвідомлення у потребі менторства, керівництва та підтримки з метою пом'якшення проблем та попередження зростання випадків відмови від навчання. Цільова підтримка якості та досвіду навчання буде ключовим викликом найближчого майбутнього. Важливо зрозуміти проблемні сфери діджиталізації в контексті можливостей навчання впродовж усього життя у мінливому середовищі. Вища освіта теж потребуватиме підтримки у використанні цифрових технологій для навчання та викладання, а також допомоги у розвитку цифрових навичок у широких верствах населення.

Важливо також уважно відслідковувати, як он-лайн та змішане навчання впливає на саму сутність вищої освіти та закладів вищої освіти. У цій ситуації кампуси у їхній теперішній формі можуть стати зайвими, а такі складові вищої освіти як спорт, фізична культура, соціальні служби також перестануть існувати. Однак вища освіта з точки зору студента – це не тільки академічне навчання. Це також місце набуття соціальних та комунікаційних навичок, а також упевненості в собі та ідентичності. Ці соціальні функції вищої освіти життєво важливі для студентів, бо розвивають навички, необхідні для їхнього майбутнього життя, і їх не можна адекватно розвивати он-лайн [7, р. 3].

Політика соціальної інклюзії також вимагає розгляду багатьох проблем, особливо в зв'язку із діджиталізацією, виходить далеко поза питання диференційованого доступу до технологій, або так званого цифрового розмежування. Студенти, що проживають у навчальному середовищі із відповідною підтримкою, можуть отримувати значно більшу користь від вищої освіти он-лайн порівняно з тими, кому таку підтримку не надають. Важливо також визначити та розвивати діджиталізацію не як альтернативу інтернаціоналізації, але радше як підсилення нових її форм та спрощення участі у програмах мобільності. Міжнародна мобільність у цифровому столітті вимагає нових підходів до змішування різних форм навчання і викладання, а також використання інструментів для безпечного обміну даних та розробки нових форм громадянської заангажованості та ідентичності [6, 9].

Європейський студентський квиток може допомогти підтвердити цю нову ідентичність європейського студента на додаток до оцифрування усіх основних складових, що необхідні для організації мобільності студентів та забезпечити єдиний цифровий пункт для отримання інформації та послуг

студентами на програмі мобільності [5]. Діджиталізація також має визначну роль у розвитку політичних угод, укладених на рівні ЄПВО та ЄС. Одним із прикладів є автоматичне розпізнавання кваліфікацій, де створення мережі між центрами ЄПВО, Європейською мережею національних центрів (European Network of Information Centres, ENIC) та Національних інформаційних центрів академічного визнання (National Academic Recognition Information Centres, NARIC) та підсилення обміну позитивним досвідом використання цифрових технологій може допомогти прискорити прогрес. Цифрові технології мають величезний потенціал у підвищенні як якості освіти, так і соціальної інклюзії. Однак, це не стане автоматично, і визначення місця і ролі цифрових технологій вимагатиме інтенсивного обмірковування. Це – важливе завдання для стратегічного політичного планування на національному та європейському рівні.

Висновки. В історичний період, коли європейському співробітництву часто загрожують різні обставини із різних сторін, позитивним явищем є те, що Болонський процес спричинив не тільки суттєвий прогрес у просуванні реформ у вищій освіті, але й у побудову довіри та розвиток співробітництва у європейському просторі вищої освіти. Робота із спільнотою політиків та інших зацікавлених осіб та організацій крізь національні бар'єри представляє собою найкращий шанс як для Європи, так і для усього світу. Болонський процес показав, що довіра незважаючи на кордони допомагає разом долати спільні виклики. За 20 років існування Європейський простір вищої освіти майже подвоїв кількість країн-учасників від 29 у 1999 році до 48 країн сьогодні. Існує багато викликів і сьогодні, як в Європі, так і в Україні, та, без сумніву, нові виклики будуть виникати в майбутньому. Із програми Болонського процесу на

наступне десятиріччя можна зробити висновок, що український простір вищої освіти, зважаючи на жорсткі виклики сьогодення, може запозичити досвід та, можливо, отримати допомогу у їх вирішенні, поступово наближаючись та вливаючись у Європейський простір вищої освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bologna Declaration. The Bologna declaration of June 1999: Joint declaration of the European ministers of education, 1999. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>
2. BFUG Advisory Group on the Social Dimension. Principles and Guidelines to Strengthen the Social Dimension of Higher Education in the EHEA, 2020. 7 p.
3. Egron-Polak E, Hudson R. Internationalization of higher education: Growing expectations, fundamental values: IAU 4th global survey. Paris: International Association of Universities, 2014. 146 p.
4. European Commission/EACEA/Eurydice. The European Higher Education Area in 2020: Bologna Process Implementation Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2020. 206 p.
5. European Students' Union. Social Dimension Policy Paper, 2019 (Board meeting No. 77). 14 p.
6. Killick D. Developing the global student: Higher education in an era of globalization. London: Routledge, 2015. 224 p.
7. Paris Communiqué. EHEA ministerial conference. Paris, 2018. URL: <http://ehea.info/page-ministerial-declarations-and-communicues>
8. Tupan-Wenno M, Camilleri A, Fröhlich M, King S. Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education. Malta: Knowledge Innovation Centre, 2016. 85 p.
9. de Wit H. Internationalisation misconceptions. *International Higher Education*, 2011. (64). P. 6–7.
10. Usher A. Equity and the social dimension: An overview. / In A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, & P. Scott (Eds.), *The European higher education area: Between critical reflections and future policies* (P. 433-447). Cham: Springer, 2015.